

En midsommarnatts dröm

En midsommarnattsdröm är en filmad version av William Shakespeares omtyckta förväxlingskomedi. Trogen både text och historia skildrar den kärlekens motgångar, ifrågasätter patriarkatet samt leker med motsättningar mellan stad och natur. Och som alltid hos Shakespeare ställs de eviga frågorna kring ödets inverkan på våra liv.

Rekommenderad från åk 8

En filmhandledning av
LOUISE LAGERSTRÖM

Handling

Handlingen är i denna filmversion förlagd till 1800-talets slut och den fiktiva staden Monte Athena i Italien. Invånarna förbereder sig för Hertig Teseus stundade bröllop med hans Hippolyta men glädjen avbryts då Egeus kommer för att föra klagan över sin dotter Hermia. Han har lovat bort henne till Demetrius, som han anser vara en utmärkt make till sin dotter. Hermia vägrar dock då hon är hopplöst förälskad i en annan yngling, Lysander, som också älskar henne tillbaka. Fadern varnar henne att hon skall dö om hon inte lyder och hertigen ger efter för Egeus och låter henne välja mellan ett liv i kloster eller döden.

Hermia och Lysander bestämmer sig därför att fly från staden ut i skogen. På vägen möter de Helena som de anförtror sin hemlighet. Hon är i sin tur kär i Demetrius, en kärlek helt obesvarad. Demetrius gör allt för att förnedra Helena och få henne att inse att han inte är det minsta intresserad men hon följer honom ändå som en trogen hund. Helena skvallrar om Hermia och Lysanders flykt för att lura ut Demetrius i skogen och själv kunna följa efter.

Samtidigt skall några av stadens hantverkare sätta upp en pjäs som de hoppas få framföra vid hertigens bröllop. Ivrigast av dem alla är den ego-centrerade Vävare Botten som helst skulle vilja spela alla rollerna själv, såväl hjälte och hjältinna som mur och lejon. För att kunna koncentrera

Botten Vävare verkar något häpen över Titanias kärleksbetygelse: Kevin Kline & Michelle Pfeiffer.

sig och få vara ifred bestämmer de sig för att repetera "Den högst bedrövliga komedin om Pyramus och Tisbes blodiga ändalykt" ute i en avskild del av skogen.

Men denna skogsglänta är långt ifrån den ensliga plats som alla stadsborna tror. Skogen befolkas av allfolket vars kung Oberon och drottning Titania för tillfället ligger i en bitter fejd med varandra. Efter ett gräl där de kastar svartsjuka anklagelser mot varandra bestämmer sig Oberon för att hämnas på sin drottning och förnedra henne. Till hjälp har han sin förtrogne Puck, ett gäckande väsen som förvisso lyder sin herre, men som lika ofta gör det som faller honom in. Oberon ber Puck att hämta en magisk blomma vars nektar skall droppas på den sovande Titania. När hon sedan vaknar skall hon drabbas av galen åtrå till den första varelse hon fäster ögonen på. Det må vara lodjur, vildsvin eller katt. Det visar sig bli vävare Botten, nu försedd med åsnehuvud dittrollat av Puck, som blir föremålet för hennes trånad.

Oberon tänker även ta tillfället i akt att ge den hänfulle Demetrius en läxa då han ser hur illa han behandlar Helena. Demetrius, tätt följd av Helena, befinner sig ju i skogen på jakt efter den förrymda Hermia. Puck gör emellertid ett misstag och förtrollar den sovande Lysander i stället för Demetrius. När Lysander slår upp ögonen får han syn på Helena, och

blir följaktligen kär i henne. Oberon tror sig rätta till blundern genom att sätta droppar på Demetrius ögon som när han vaknar från en slummer även han blir kär i Helena. Helt plötsligt vill båda ha Helena och ingen Hermia. Det råder en total förvirring och det hela slutar med ett våldsamt handgemäng mellan alla fyra.

Under tiden ligger Botten i all sköns ro hos Titania i hennes blomstersäng och låter hennes alfer skämma bort honom.

Puck lyckas till slut, på Oberons uppmaning, förleda de fyra att sova och droppar nya droppar från en annan blomma som upphäver den gamla förtrollningen.

Under en jakt finner Teseus, Hippolyta och Egeus de fyra ungdomarna sovandes i en glänta, omslingrade par om par. Helena tillsammans med Demetrius och Hermia med Lysander. Lysander och Demetrius är inte längre rivaler. Allt förefaller ha varit en dröm. Likadant är det för Botten som förvirrad vaknar ur sitt besynnerliga äventyr med Titania.

Ordningen är återställd. Egeus ger med sig, hertigen firar bröllop tillsammans med de två unga paren och hantverkarna får äntligen uppföra sin pjäs.

I skogen har Oberon och Titania blivit sams. Puck som rör sig mellan båda världarna håller nöjt sin epilod där han uppmanar oss som publik att reflektera över det vi sett. Kanske har

vi bara drömt.

*"If we shadows have offended,
Think but this—and all is mended—
That you have but slumbered here
While these visions did appear.
And this weak and idle theme,
No more yielding but a dream,
Gentles, do not reprehend;
If you pardon, we will mend.
Else Puck a liar call.
And so good night unto you all.
Give me your hands, if we be friends
and Robin* shall restore amends."*

*Robin Goodfellow är ett annat namn på Puck.

Shakespeare och texten

William Shakespeare (1546 - 1616) sägs ha skrivit trettioåttio pjäser och *En midsommarnattsdröm* är en av hans mest älskade och mest spelade pjäser på teatervärldens alla scener. Den tros ha skrivits ned så tidigt som 1594-95 och är alltså ett av dramatikerns tidigare verk, till stor del skrivna på rimmad vers.

Innan man ser filmen är det bra att läsa pjäsen, helst i Göran O Erikssons översättning som något omarbetad ligger till grund för filmversionen. Att känna till historien innan ökar möjligheten att uppfatta de engelska replikerna.

Det är också intressant att ta upp själva översättningen i sig. En text som till stor del är skriven på vers är en grannlaga uppgift att hitta svenska rim till som också förmår förmedla textens associativa rikedom och det levande bildspråket med referenser till astrologi, medicin, geografi, bibeln och naturmystik.

Lysander beskriver målade hur han skall fly med Hermia;

"Tomorrow night, when Phoebe doth behold her silver visage in the watery glass a time that lovers' flights doth still conceal."

Den påhittade pjäsen om Pyramus och Tisbe, och älvadrottningens namn Titania härrör från Ovidius poesi. Många av de övriga karaktärerna har namn som syftar på grekisk mytologi.

Shakespeare influerades av allt från italienska, franska och engelska prosaberättelser, historiska krönikor och klassiska hjältebiografier. Inför *En midsommarnattsdröm* har han troligen också inspirerats av italiensk renässanslitteratur som ofta hade kärleksförväxlingar som ett stående motiv.

★ Puck förvandlar Botten till en åsna som på engelska heter "ass", ett ord med tvetydig betydelse. Alltså kan

man på engelska dra många växlar på det ordet medan det inte alls går på svenska. Försök hitta fler sådana ställen. Finns det ställen där det till och med kan vara "bättre" på svenska.

Kärleken

Det centrala temat i *En midsommarnattsdröm* är kärleken. Shakespeare har ofta den omöjliga kärleken som tema. I *Romeo och Julia* är upprinnelsen till konflikten två unga människor som inte kan få varandra på grund av att föräldrarna inte godkänner deras relation. En utgångspunkt för en tragedi där de bägge ungdomarna offras i fejden mellan Capulet och Montague. I *En midsommarnattsdröm* väljer Shakespeare att låta samma tema utmynna i en lättisam komedi.

Shakespeare tar alltid de älskandes parti även om han hela tiden i *En midsommarnattsdröm* ironiserar över hur opålitlig kärleken är. Det talas om förblindad kärlek och Helena säger att Cupido oftast målas med ögonbindel medan Botten bekräftar att förnuft och kärlek inte umgås så ofta. Replikerna innehåller otaliga syftningar på förväxlingen mellan det man ser och tror sig älska, och det man verkligen älskar. Magiska droppar från en blomma kan förblinda medan nektar från en annan kan få en att se klarare.

Den konvenansmässiga synen på kärlek som råder i staden ställs i kontrast mot den och tror sig älska, och det man verkligen älskar. Magiska droppar från en blomma kan förblinda medan nektar från en annan kan få en att se klarare. Den konvenansmässiga synen på kärlek som råder i staden ställs i kontrast mot den och tror sig älska, och det man verkligen älskar. Magiska droppar från en blomma kan förblinda medan nektar från en annan kan få en att se klarare.

De olika karaktärerna förhåller sig olika till kärleken. Helena har en romantisk syn på kärlek men befarar att den har mycket med utseendet att göra. Hon inser inte att Demetrius kärlek för Hermia handlar om sociala ambitioner. Hermia längtar efter en trygg och ren kärlek tillsammans med Lysander.

★ Fundera vidare kring hur de olika karaktärerna ser på kärleken. Hur skiljer sig kärleken i staden sig ifrån den i skogen? Kan vi känna igen skiljningen av kärlek trots att texten är skriven för länge sedan? Diskutera

Calista Flockhart som kärlekskrank Helena.

hur vi ser på kärlek idag.

★ Fundera kring hur de fyra ungdomarna kläs av under filmens gång och hur man kan tolka deras förvandling symboliskt. Kommer de närmare sina egna känslor i takt med närmandet till naturen? Hur har de fyra ungdomarna förändrats vid filmens slut.

Staden - männens värld

Shakespeare utmärkte sig på sin tid genom att blanda högt och lågt, romantik och burleskeri. Men framför allt visade han insikt och skapade sympati för sina karaktärer genom att göra dem så komplexa.

I *En midsommarnattsdröm* möter vi tre persongallerier. I staden finns Teseus, Hippolyta, Egeus och de två kärleksparerna. Teseus har som hertig och man en självklar auktoritet i samhället. Hård men rättvis stöder han sina beslut på det som är skrivet i lagboken. Men vi får ändå ett intryck av att han skulle vilja vara mer liberal.

Visserligen har han vunnit sin kvinna med svärd i hand, alltså mer eller mindre ett krigsbyte (pjäsen syftar på Atens besegrande av amazonerna, vilkas drottning Hippolyta var), vilket inte framgår så tydligt i filmen. Teseus handlande styrs därför av att han vill statuera exempel för krigarkvinnan Hippolyta och visa henne att här bestämmer männen. Samtidigt som han vill vara Hermias far Egeus till lags är han villig att ge Hermia en chans att tänka över sitt beslut. Han vädjar först till hennes känslor *"Therefore, fair Hermia, question your desires, know of your youth, examine well your blood..."* När inte det fungerar tar han till sitt makt-

språk, lägger handen på lagboken och säger att hon kan välja på ett liv i kloster eller dö.

Egeus som menar att han äger sin dotter och har rätt att göra vad han vill med henne ger henne inga alternativ. Hon skall lyda eller dö.

Egeus företräder den mest konservativa falangen av patriarkatet. Han vill testa den nya hertigen, betona de gamla värderingarna och få sina rättigheter som far bekräftade. Han ser i Demetrius en gödkalv för det politiska livet i Monte Athena medan Demetrius å sin sida ser en möjlighet till avancemang genom ett giftermål med Hermia. Lysander påpekar också att detta enbart handlar om en uppgörelse mellan två män och de fördelar de kan vinna. *"You have her father's love, Demetrius. Let me have Hermias. Do you marry him."*

★ Demetrius har tidigare verkat intresserad av Helena men är beredd att offra den kärleken för sin karriär. Han behandlar Helena med ett brutalt förakt. *"Tempt not too much the hatred of my spirit, for I am sick when I do look on thee"*. När Helena lurat ut honom i skogen för att leta efter Hermia blir han direkt hotfull. *"You do impeach your modesty too much to leave the city and commit yourself into the hands of one that loves you not"*.

Vad menar Demetrius egentligen i den scenen?

★ *"We cannot fight for love as men may do."* säger Helena.

Finns det fler exempel på tydliga motsatser mellan manligt och kvinnligt.

Skogen – mystikens värld

Staden styrs av lagar stiftade av män för män vilka upphör att gälla i skogen där vi finner det andra persongalleriet. Men här ställs problematiken manligt/kvinnligt i en annan belysning. Här lever kung Oberon och hans drottning Titania omgivna av ett hov av alfer. De är intimt förknippade med natur och fruktbarhet. Men när pjäsen börjar har deras långdragna osämja gjort att balansen i naturen rubbats och lett till missväxt och översvämningar. De har även en slags värnadstvist om Titanias lilla indiska page som nu Oberon också gör anspråk på.

En del har velat tolka att Oberon och Titania är en annan sida av figurerna Theseus och Hippolyta. Att de utgör deras underliggande drifter och att deras konflikter måste lösas på

bägge ställen för att harmoni skall kunna uppstå.

★ Finns det något i filmen som talar för den tolkningen?

★ Hur är naturen, rent visuellt, beskriven i filmen?

Hantverkarna – folkets värld

Det tredje persongalleriet är hantverkarna som skall försöka få uppträda med sin pjäs vid hertigens bröllop. Deras scenframträdande i styckets slut är filmens och pjäsens komiska höjdpunkt. Men det är också en drift med, och en hyllning till, den typ av deklamatoriska teater som var Shakespeares motsats.

Ytligt sett är hantverkarna representanter för de lite tröga borgarna i Monte Athen men de sägs också syfta på Shakespeares samtida landsmän.

Vävare Botten den fäfänga, som helst vill spela alla rollerna själv och som alltid har ett citat (oftast felciterat) till hands för att imponera på sina vänner, är en av pjäsens bärande karaktärer. Han är en enkel borgare som vill arbeta sig uppåt och försöker på alla sätt likna den högre klassen. Ofta blir det hela ofrivilligt komisk samtidigt som han visar sig ha ett visst djup genom sitt sätt att uttrycka sig.

Filmen betonar det tragikomiska men också sympatiska i hans karaktär genom att låta honom briljera inför sina egna (även om det får ett snöpligt slut när småpojken håller vin över honom). Men när han ställs inför det självsäkra hovet blir även Botten nervös, liten och tafflig. Hantverkarna görs till åtlöje och blir till narrar men trots detta lyckas ändå Botten behålla en viss värdighet och de blir alla efter sina egna måttstockar rikligen belönade.

★ Fundera vidare kring hur Shakespeare byggt upp sina karaktärer kring ord som sympati och antipati.

★ Plocka ut en karaktär ur *En midsommarnattsdröm* och rita upp positiva och negativa egenskaper på var sin sida av en linje. Jämföra sedan med dina kamrater vilka likheter och olikheter ni hittat i karaktärerna egenskaper.

Typecasting

I *En midsommarnattsdröm* vimlar det av bekanta skådespelare. Man har valt aktörer till rollerna som vi redan förknippar med vissa karaktärsdrag.

I rollen som vävare Botten ses Kevin Kline, en av USAs mest kända

komiker. Calista Flockart som de flesta antagligen känner igen från TV:s Ally McBeal spelar den trånande Helena, inte helt olíkt sin kärlektörstande jurist i serien. Michelle Pfeiffer, 'vackrast i Hollywood', är förstas självskrivna i rollen som den ouppnåeliga Titania medan man får lite guldkantat skådespeleri med brittiska anor om man låter Rupert Everett spela Oberon. Att han dessutom spelade Shakespeares livs rival Christopher Marlowe i filmen *Shakespeare in love* ger en extra pikant krydda åt anrättningen.

Detta arbetssätt, s k typecasting, är mer regel än undantag sedan Hollywoods barndom men det är intressant att fundera över vad det innebär för vår upplevelse av just den här filmen. ★ Diskutera vidare kring begreppet "typecasting". Vill vi alltid se personer i samma roller eller vore det mer spännande att vända på begreppet? Att t ex sätta en stor dramatisk skådespelare i rollen som Botten.

Nya tider nya tolkningar

Shakespeares texter har lockat olika tider och olika kulturer att tolka dem enligt sina egna önskemål i allt från opera och balett till japansk no-teater. Under filmens barndom satte filmskaparna tidigt tänderna i hans pjäser. Redan år 1900 spelade till exempel Sarah Bernhardt Hamlet på film. Då handlade det mest om filmad teater men ju mer filmmediet utvecklades, desto större blev uppfinningsrikedomen och man kunde börja experimentera med formen.

Märkligt nog fungerar det att ganska hårdhänt anpassa Shakespeares texter till olika tider och miljöer. En rad fria tolkningar från *West Side Story* (Romeo & Julia) till Kurosawas *Ran* (King Lear) förmår behålla grundläggande element från förlagorna.

Oftast är man dock mer trogen texten även om man laborerar med miljöer och tidsepoker. I Richard Loncraines *Richard III* (1995), där Ian McKellen gestaltar den grymme och maktgalne kungen, ser vi Richard iförd fältuniform utropa "ett kungarrike för en häst" sittande i en lerig arméjeep.

Kenneth Branagh, upplärd vid The Royal Shakespeare Company, tillhör 'fundamentalisterna' och tar inte gärna bort ens ett komma ur texterna. Hans version av *Hamlet* är troligen den längsta och mest kompletta filmatisering som gjorts av pjäsen och alla de partier som t o m ofta stryks i

Rupert Everett & Stanley Tucci som Oberon och Puck på spaning efter resultatet av allt droppande av blomsafer i ögonen på folk.

scenversioner finns troget med i den över fyra timmar långa filmen.

Miljömässigt drar han sig inte för att t ex förlägga *Mycket väsen för ingenting* i ett romantiskt och tidlöst Toscana eller drapera *Hamlets* medeltida borgmiljöer i färgsprakande kläde och överdådiga operettuniformer.

En midsommarnattsdröm är gjord i samma tradition. Att förlägga den i det sena 1800-talets Toscana ger tydliga infallsvinklar till berättelsens grundstrukturer.

1800-talskvinnan blev t ex en förtrupp till den explosiva frigörelse som skulle komma under 1900-talets första hälft vilket kan associera till Hippolyta, Hermia och dom andra kvinnorna som inte längre tolererar patriarkatets förtryck. Det sena 1800-talets tuktade victorianska tillknäpphet står i kontrast till de unga älskandes uppblommande livsglädje och pjäsens konflikt mellan det nya och det gamla, staden och landet, löser man genom ett enkelt stilgrepp. Man låter helt enkelt de flesta transporter ske med den nya uppfinningen cykeln och en bokstavlig sammansmältning sker i sekvensen när vi ser Puck cyklande genom skogen på jakt efter rätt ung man att förtrolla.

Det pastorala landskapet ger slutligen en extra dimension åt det romantiska kärleks- och fruktbarhetstemat på samma sätt som den vildvuxna skogen kontrasterar mot hertig Teseus välansade trädgårdsanläggning.

Många har menat att det just är Shakespeares egen vanvördnad för realism och tidstrogenhet som gör den här sortens bearbetningar möjliga i alla hans pjäser. Han lånar från de kulturer och tidsepoker som var kända i 1500-talets England för att berätta sina grundläggande historier om kärlek, godhet och moral, men också om girighet, ondska och maktlystnad. Och när allt är avskalat kvarstår intrikata studier i den mänskliga naturen för teaterregissörer och filmskapare att klä i vilken estetisk form man vill. Innehållet kvarstår men fokus och perspektiv förskjuts beroende på iscensättningen.

★ Toscana under 1800-talet ger en tematisk och geografisk koppling till berättelsens grundstråk. Försök därför att tänka bort kostymer och miljöer och föreställ vad som skulle ha hänt med historien om man lade den någon helt annan stans.

★ Hur skulle den t ex fungera om man lade den i din hemmiljö? Skulle den kunna utspelas i det sena 1900-talets Sverige och hur skulle man då uppfatta den? Hur skulle man kunna gestalta en figur som Puck eller Oberon?

Litteratur

En midsommarnattsdröm i nyöversättning av Göran O Eriksson
History of the Theatre av Oscar. G. Brockett

PRODUKTIONSUPPGIFTER

Originaltitel: A Midsummer Night's Dream

Regi: Michael Hoffman

Manus: Michael Hoffman efter William Shakespeares pjäs

Foto: Oliver Stapleton

Klippning: Garth Craven

Originalmusik: Simon Boswell

I ROLLERNA:

Titania – Michelle Pfeiffer

Oberon – Rupert Everett

Puck – Stanley Tucci

Helena – Calista Flockhart

Hermia – Anna Friel

Demetrius – Christian Bale

Lysander – Dominic West

Niklas Vävare Botten – Kevin Kline

Snut – Bill Irwin

Teseus – David Strathairn

Hippolyta – Sophie Marceau

TEKNISKA UPPGIFTER:

Speltid: 121 min

Format: Scope

Ljud: Dolby Stereo

Censur: Barntillåten

Svensk premiär: 9.4.1999

DISTRIBUTION:

20th Century Fox, Box 7458, 103 74 Stockholm tel 08-566 26 100, fax 08-566 26 149 www.fox-film.se

